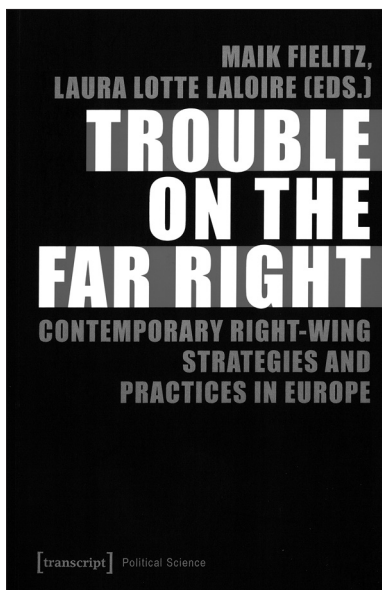

vienības Rīgu okupēja 1941. gada 17. jūlijā, kaut gan tas notika 1. jūlijā. Latvijas Tautas fronte dibināta nevis 1988. gada 9. oktobrī, bet 8. oktobrī.

Krājuma izdevējs – apgāds “Mansards” informāciju uz grāmatas pēdējā vāka rezumē, ka šim izdevumam būtu jābūt katrā grāmatu plauktā, skolā un bibliotēkā. Šim apgalvojumam var pilnībā pievienoties – raitā valodā izlasāmie teksti (kas neapšaubāmi ir tulkotājas Maijas Levānes nopelns) sniegs lasītājam priekšstatu par Latvijas vēsturi valstiskuma gadsimta garumā.

Ineta Lipša

DOI.org/10.22364/lviz.109.11

Maik Fielitz, Laura Lotte Laloire (eds.). *Trouble on the Far Right. Contemporary Right-Wing Strategies and Practices in Europe*. Bielefeld: Transcript Verlag, 2016. 208 p. ISBN 978-3-8376-3720-5 (Maiks Fīlics, Laura Lote Lалуāra (red.). *Nemiers galēji labējā spārnā. Mūsdienu labējā spārna stratēģijas un prakses Eiropā*)

Maika Filica (*Maik Fielitz*) un Lauras Lotes Lалуāras (*Laura Lotte Laloire*) rediģētā antoloģija ir pievērsusies zinātniskajā literatūrā populārai un sabiedrībai būtiskai

tēmai. Galēji labējie (angļu val. *far right*) politiskie spēki Rietumeiropas politikā kļuva īpaši aktuāli 20. gadsimta deviņdesmito gadu sākumā, kad tie mobilizēja atbalstu, paužot stingru kritiku pret imigrāciju un starpetniskajām attiecībām daudzveidīgajās Rietumu sabiedrībās. Darbs ir svarīgs arī Austrumeiropas un Latvijas kontekstā, kur nepastāv tik

stingra robeža starp galēji un vidusmēra labējo retoriku un politiku kā Rietumeiropā.¹

Pēc galēji labējo partiju panākumiem gan nacionālo parlamentu, gan Eiropas Parlamenta vēlēšanās vairākās Rietumeiropas valstīs pagājušā gadsimta deviņdesmitajos gados un 21. gadsimta pirmajā desmitgadē politikas zinātnes, socioloģijas un mūsdienu vēstures speciālisti ir veltījuši daudz pūļu, lai izskaidrotu galēji labējo ideoloģiju, vēsturiskās saknes, veiksmes un neveiksmes, politisko darbību kā nacionālajā, tā Eiropas līmeņa politikā. Tā ir plaši pētīta tēma,² un nereti var šķist, ka ir grūti atrast kādu neapskatītu aspektu, kas savukārt uzstāda augstas oriģinalitātes prasības.

Tāpat tēma ir grūta, jo vēl joprojām notiek strīdi par terminoloģiju. Piemēram, vai partijas, kuras iestājas par restriktīvu imigrācijas politiku, kritizē politisko eliti kā morāli korumpētu, aicina uz biežāku tiešās demokrātijas instrumentu (referendumu) lietošanu politisko lēmumu pieņemšanā, vēlas plašākā sabiedrībā atdzīvināt tradicionālās sociālās vērtības, pauž nacionālistisku, ksenofobisku un/vai rasistisku retoriku, būtu jāklasificē kā “labēji ekstrēmas” vai “labēji radikālas”? Vai partijas jāklasificē kā “populistiskas”, ja elites kritika un aicinājumi rīkot referendumus ir būtiska ideoloģijas sastāvdaļa? Kā precīzāk definēt populisma jēdzienu? Terminoloģiskās problēmas nevar sekmīgi atrisināt, jo galēji labējās politiskās partijas ir ļoti dažādas un ir grūti tās grupēt pēc stingriem kritērijiem. Tādēļ nereti labējās partijas, kuras vismaz daļēji atbilst minētajām pazīmēm, mēdz grupēt zem nedaudz izplūdušās “galēji labējo” partiju kategorijas, kas ne vienmēr ir optimāls risinājums.

Šī antoloģija savā ziņā atspoguļo iepriekš minētās problēmas. No daļu autori empīriski tver visu no tagad jau vairāk vai mazāk atzītām

¹ Michael Minkenberg (2015). Profiles, patterns, process: Studying the East European radical right in its political environment. In: Michael Minkenberg (ed.). *Transforming the Transformation? The East European Radical Right in the Political Process*. London: Routledge, p. 37.

² Herbert Kitschelt, Anthony J. McGann (1995). *The Radical Right in Western Europe: A Comparative Analysis*. Ann Arbor: The University of Michigan Press; Piero Ignazi (2003). *Extreme Right Parties in Western Europe*. Oxford: Oxford University Press; Cas Mudde (2007). *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press; Andrea L. P. Pirro (2015). *The Populist Radical Right in Central and Eastern Europe: Ideology, impact, and electoral performance*. London: Routledge; Michael Minkenberg (2017). *The Radical Right in Eastern Europe: Democracy under Siege?* New York: Palgrave Macmillan US.

populistiski radikāli labējām partijām līdz ekstrēmjiem politiskajiem aktieriem, ne tikai partijām, bet arī pilsoniskās sabiedrības grupām un masu kustībām. Daļēji to var izskaidrot ar grāmatas tematiski organizēto struktūru, kas sastāv no piecām sadaļām, kas apskata galēji labējos spēkus vēlēšanu kontekstā, ielas (protestu) politikā, cīņā par kulturālo hegemoniju, “pazemē” un to organizācijas aspektus. Recenzijā sniegšu ieskatu katrā no tematiskajām sadaļām, īsi apskatot tajās esošo nodaļu tēmas un autoru galvenos secinājumus. Recenziju nobeigšu ar īsu diskusiju par grāmatas stiprajām un vajākām pusēm.

Piecas sadaļas ierāmē divas ievada nodaļas (13.–26. lpp., 27.–32. lpp.). Filics un Luluāra iezīmē pētniecības lauku un galvenās empīriskās tendences. Pirmkārt, var novērot galēji labējā aktīvisma pieaugošo dažādību, kuru raksturo gan šo spēku sadrumstalošanās, gan arī ideju un organizāciju atšķirību pieaugums, ko lieliski ilustrē Liza Fekete (*Liz Fekete*) savā īsajā nodaļā par organizāciju un to ideju un aktivitāšu daudzveidību. Otrkārt, Filics un Luluāra konstatē, ka kļūst grūtāk novilkt svītru starp vidusmēra labējiem un galēji labējiem spēkiem, jo iepriekš vidusmēra labējo partiju uzslietais “ugunsmūris” pret galēji labējām partijām, tās principiāli izolējot no piekļuves varai, pamazām tiek nojaukts. Treškārt, galēji labējie spēki pamazām izvērš arī savu starptautisko sadarbību, apmainās ar idejām, tieši un netieši iedvesmo līdzīgi domājošos citās valstīs. Autori atzīst, ka akadēmiskās aprindas ne vienmēr ir adekvāti nodrošinātas ar terminoloģiju, teorijām un metodēm, lai varētu sekot līdzi un izskaidrot šos procesus. Tā vietā, lai uzspiestu visiem autoriem kopīgu teorētisko rāmi vai kritizētu vienu vai otru pētniecības tradīciju, viņi piedāvā akceptēt plurālismu galēji labējo spēku pētniecības tradīcijās, teorijās un metodēs, uzsverot, ka grāmata tiecas apskatīt ne tikai tradicionālās politiskās izpausmes (partijas, vēlēšanu kampaņas, rīcīpolitikas utt.), bet īpaši aktualizēt šo spēku ārpusparlamentārās politiskās izpausmes (masu kustības, cīņu par kultūras hegemoniju un “pazemes” aktivitātes), tāpēc šīm tematiskajām sadaļām pievērsīšu lielāku uzmanību.

Pirmajā tematiskajā sadaļā (35.–60. lpp.) uzmanība tiek veltīta galēji labējo partiju dalībai vēlēšanās un to veiksmju un neveiksmju analīzei. Apskatot populistiski radikāli labējo partiju vēlēšanu panākumus, Steins van Kesels (*Stijn van Kessel*) secina, ka galēji labējo partiju veiksmes stāsts nekādā gadījumā nav reducējams vienīgi uz spalgo imigrācijas kritiku (37.–42. lpp.). Šīm partijām ir daudzveidīga ideoloģija, un

vēlētāji pievērš uzmanību ne tikai imigrācijas tēmai kā tādai, bet arī, piemēram, kādā veidā imigrācija var ietekmēt sabiedrības labklājības līmeni un ekonomiku. Bernhards Veidingers (*Bernhard Weidinger*) analizē Austrijas Brīvības partijas veiksmīgos vēlēšanu rezultātus (43.–48. lpp.). Viņaprāt, partijas panākumi vēlēšanās saistāmi nevis ar partijas aktīvistu ielu protestiem vai akcijām, bet ar partijas iekšējo organizāciju un tās veiksmīgo sadarbību ar sabiedriskajām organizācijām, piemēram, studentu korporācijām un 2016. gadā vēl topošo identitāriešu kustību, kā arī jaunajiem (elektroniskajiem) medijiem. Galēji labējās partijas ir bijušas veiksmīgas arī Austrumeiropā, lai arī šeit panākumi mijas ar sakāvēm vēlēšanās, ko analizē Mihneja-Simiona Stoicas (*Mihnea-Simion Stoica*) nodaļa (49.–54. lpp.) par Lielākas Rumānijas partiju un Matiasa Šmita (*Mathias Schmidt*) nodaļa (55.–60. lpp.) par ukraiņu nacionālistisko partiju *Svoboda*. Abas partijas savulaik bija ietekmīgas savu valstu parlamentos, bet pēdējās vēlēšanās nespēja iekļūt parlamentā. Autori secina, ka Rumānijā un Ukrainā galēji labējās partijas un to aktīvistu ir pārvākušies no parlamenta uz ielām, rīkojot protesta akcijas.

Tieši masu kustības ir otrās tematiskās sadaļas fokusā, kura sastāv no piecām nodaļām. Holgera Marksa (*Holger Marcks*) un Olivera Zāla (*Oliver Saal*) nodaļas ir veltītas galēji labējo kustībām Vācijā (65.–72. lpp., 73.–78. lpp.). Izmantojot sociālo kustību teoriju, Markss analizē kustību “Patriotiskie eiropieši pret Rietumvalstu islamizāciju” (PEGIDA, *Patriotische Europäer gegen die Islamisierung des Abendlandes*) un Alternatīva Vācijai (AfD, *Alternative für Deutschland*) veiksmīgos mēģinājumus leģitimēt savu galēji labējo dienaskārtību. Viņš secina, ka PEGIDA un AfD izdevās aktualizēt savus centrālos politiskos jautājumus, jo kustības izmantoja tēmas, kuras rezonēja vismaz daļā sabiedrības, un iztēloja sevi un savus atbalstītājus kā parastus (pat ne labēji noskaņotus) vāciešus, kurus satrauc valdības it kā neprasmīgā bēgļu uzņemšana. Radot iespaidu, ka sabiedrībā valda krīze (“migrantu krīze”), kustību idejas guva plašāku atspoguļojumu masu medijos, nekā tas būtu izdevies, ja bēgļu uzņemšana netiktu tematizēta kā “krīze”. Abi raksti pie skaras arī normalizācijas fenomenam, kuru raksturo masu mediju salīdzinoši nekritiskie un neproporcionāli biežie kustību aktivitāšu atspoguļojumi un vidusmēra labējo partiju pielāgošanās galēji labējiem. Savukārt Oliveris Zāls pievēršas “modrības komitejām” (angļu val. *vigilantes*), īpaši analizējot sociālajos tīklos radušās grupas “Vigilantes FTL/360” aktivitātes Freitālē Saksijā. Grāmatas rakstīšanas laikā astoņi

šīs “modrības komitejas” locekļi bija apsūdzēti politiskas teroristu organizācijas dibināšanā; grupas līderis bija uzbrucis un piekāvis vietējo politiķi, un grupa tika turēta aizdomās patvēruma meklētāju mitekļu spridzināšanā un ļaunprātīgā dedzināšanā gan Drēzdenē, gan Freitālē. Zāls secina, ka “modrības komitejas” apzināti mēģina leģitimēt savas aktivitātes kā tieši parastu pilsoņu centienus ieviest kārtību situācijā, kad valsts ir it kā atkāpusies no savas atbildības. Saskaņā ar Zālu Rietumvalstu neolibērālās politikas ir radījušas valsts varas deficītu ne tikai sabiedriskās kārtības garantēšanā, bet arī klasiskās labklājības politikas jomās (piemēram, veselības aizsardzībā, sociālajā drošībā un izglītībā), ko “modrības komiteju” aktīvistu ļoti labi apzinās un izmanto savu mērķu attaisnošanai.

Heiko Kohs (*Heiko Koch*) un Katerīna Frojo (*Caterina Froio*) savukārt pievēršas itāļu neofašistiskajai kustībai “Paunda nams” (CPI, *Casa-Pound Italia*), kuras nosaukumu iedvesmojis amerikāņu rakstnieks Ezra Paunds (*Ezra Pound*), kurš savulaik jūsmoja par itāļu fašisma līderi Benito Musolini. Koha nodaļa (79.–85. lpp.) apraksta gan kustības rašanās apstākļus, tās attīstību no organizācijas līdz plašākai kustībai, kas sastāv no dažādu organizāciju, firmu, izklaides vietu, modes, studentu, jauniešu subkultūru izpausmju un sociālā atbalsta organizāciju tīkla. Tomēr CPI nav tikai pilsoniskās sabiedrības sastāvdaļa. 2012. gadā CPI pārtapa par politisko partiju, paturot saikni ar plašo organizāciju tīklu, tādējādi to var klasificēt kā jauna tipa organizatorisku hibrīdu, kurš ir sekmīgi veicis “fašistisko iespiešanos” (itāļu val. *penetrazione fascista*) sabiedriskajā un kultūras dzīvē (80. lpp.) un kurš mēģina būvēt arī starptautisku jaunās paaudzes fašistu organizāciju tīklu. Frojo savukārt pievēršas CPI pašpasludināto “trešās tūkstošgades fašistu” ideoloģijai, īpaši pētot migrācijas tēmu. Frojo secina, ka kaislīga migrācijas kritika nav nekas jauns ne labējo ekstrēmistu, ne radikāļu vidū, bet CPI inovācija ir, ka migranti tiek stādīti priekšā kā tādi paši globalizācijas un kapitālistisko spēku upuri kā parastie itāļi (87.–95. lpp.). Tādējādi CPI izdodas savienot gan nacionālismu, gan globalizācijas kritiku, gan arī tā saucamo “trešo pozīciju” (t.i., kapitālisma kritiku no galēji labējā politiskā spārna).

Žurnālistes Anželikas Kourounis (*Angélique Kourounis*) īsā eseja (97.–101. lpp.) pievēršas viņas pieredzei, uzņemot dokumentālo filmu “Zelta rītausma: personīga lieta” (angļu val. *Golden Dawn: A personal affair*) par grieķu neofašistisko partiju “Zelta rītausma” (grieķu val. *Χρυσή Αυγή*), kura 2015. gada septembra vēlēšanās ieguva 18 vietas Grieķijas parlamentā. Šī nodaļa atšķiras no pārējām tieši ar personiskām

pārdomām, taču ir iesakāma visiem, kuri jebkad ir plānojuši nodoties neofašisma pētniecībai.

Trešā tematiskā sadaļa (103.–142. lpp.) pievēršas galēji labējo cīņai par kultūras hegemoniju, kuras mērķis ir normalizēt galēji labējo idejas un panākt to dominanci sabiedriskajā un kultūras dzīvē. Nataša Štrobla (*Natascha Strobl*) un Juliāns Brunss (*Julian Bruns*) apraksta Austrijas Identitāriešu kustību (vācu val. *Identitäre Bewegung Österreichs*), bet Samuels Burons (*Samuel Bouron*) – franču kustību Identitārieši (franču val. *Les Identitaires*). Šo kustību mērķis ir ne tikai radīt alternatīvu intelektuālu pasauli saviem biedriem, bet arī iefiltrēties vidusmēra labēji noskaņotajās intelektuālajās un politiskajās aprindās. Šīs kustības tiecas ne tikai pēc savu “metapolitisko” mērķu piepildīšanas, bet arī organizē un piedalās citu organizētajos politiskajos pasākumos. Nereti šīs aktivitātes var būt tīri intelektuālas dabas, piemēram, iesaistoties nokaitētā akadēmiskā diskusijā, ko apraksta Tamirs Bar-Ons (*Tamir Bar-On*). Bet dažas no aktivitātēm var būt ar nopietnām sekām, ko ilustrē Halinas Gonsjorovskas (*Halina Gąsiorowska*) nodaļa (135.–142. lpp.) par galējo nacionālistu aprindu atbalstītajiem pret abortu vērstajiem politiskajiem pasākumiem Polijā, kuri teju vai noveda pie aborta aizlieguma. Luras Lotes Luluāras nodaļa (125.–133. lpp.) analizē galēji labējās un strikti konservatīvi islamiskās Gulena kustības (turciski *Gülen hareketi*) darbību Turcijā. Šajās piecās nodaļās sniegtā analīze atklāj ne tikai kustību ambīcijas, bet arī to stratēģiju un taktiku, kuru īsi varētu rezumēt kā vecās paaudzes konservatīvo un galēji labējo ideju modernizēšanu un pārsniegšanu plašākai sabiedrībai tikamākā veidā, retušējot rasisma idejas, tās aizvietojojot ar etnoplurālisma doktrīnu, kas “rasu” vietā ideju centrā noliek “kultūras”. Attiecībā uz to stratēģiju var teikt, ka galēji labējie nekautīgi izmanto kreiso spēku stratēģiju, balstoties uz itāļu marksista Antonio Gramši (*Antonio Gramsci*) domu, ka politisko dominanci sabiedrībā var panākt tikai tad, kad ir sasniegta kultūras hegemonija un vara pār sabiedrisko domu.

Ceturtajā tematiskajā sadaļā (145.–160. lpp.) atrodamas divas nodaļas par labējo ekstrēmistu pagrīdes organizāciju noziedzīgajām aktivitātēm. Dāniels Kēlers (*Daniel Koehler*) analizē galēji labējā terorisma izpausmes, kuru motīvi ir daudzveidīgi (147.–154. lpp.). No vienas puses, spridzināšana, ļaunprātīga dedzināšana un apšaušana ir mērķēta uz tām sociālajām grupām, kuras jau ir sociāli mazaizsargātas, tādējādi nostiprinot galēji labējo ideoloģisko premisu par cilvēku nevienlīdzību. No

otras puses, šie atentāti tiek veikti, lai izaicinātu valsts vardarbības monopolu, tādējādi vedot psiholoģisku un fizisku karadarbību pret valsts struktūrām un izraudzītajiem pretiniekiem sabiedrībā. Šinī kontekstā ir svarīgi izcelt nodaļā aprakstīto itāļu fašisma stratēģiju, kurā terorakti tiek veikti, lai radītu haosu un sociālo spriedzi sabiedrībā, kura tādā gadījumā mobilizētos, lai pieprasītu likuma un kārtības atjaunošanu, kas savukārt sniegtu iespēju fašistiem pārņemt varu un izveidot totalitāru valsti (148. lpp.). Aleks Kārteris (*Alex Carter*) sniedz vēsturisku pārskatu par labējā spārna terorismu un naida izraisītajiem noziegumiem (*hate crimes*) Lielbritānijā, kā arī identificē galvenos radikalizācijas mehānismus (155.–160. lpp.). Viņa secinājums, ka internets piedāvā veidu, kā nonākt kontaktā ar citiem ekstrēmistiem un iesaistīties ekstrēmistiskās grupās, nav jauns. Tomēr dalība ekstrēmistiskās organizācijās, protams, pati par sevi nenoved indivīdu uz terorisma ceļa. Tādēļ Kārteris, balstoties uz sociālpsiholoģijas pētījumiem, secina, ka grupas polarizācijas mehānisms izskaidro, kā indivīds var pakāpeniski kļūt pārliecināts par to, ka politiskā vardarbība ir vienīgais risinājums tām problēmām, kuras iepriekš vienīgi diskutētas ekstrēmistisko grupu iekšienē. Gan Kēlers, gan Kārteris pasvīturo, ka galēji labējais terorisms ir maz pētīts, tādēļ šeit ir daudz darāmā, lai apzinātu un izskaidrotu šo parādību un tās ietekmi uz Rietumu demokrātijām.

Beidzamā tematiskā sadaļa (163.–203. lpp.) sastāv no pieciem zinātniskiem pienesumiem, kuri veltīti galēji labējo iekšējo, organizatorisko izaicinājumu apzināšanai. Daļa no izaicinājumiem ir saistīta ar galēji labējo spēku sašķeltību, bet arī ar to darbību parlamentārās demokrātijas ietvaros. Sašķeltības tēmu aizsāk Greiems Maklins (*Graham Macklin*), kurš, analizējot galēji labējo un antiislamistisko vidi Lielbritānijā, secina, ka galēji labējie ir sadrumstalojušies mazākos pulciņos jeb grupiņās (*groupuscule*), kurām lielākoties ir vietējs raksturs (165.–172. lpp.). Tomēr šīs vietējās grupiņas savā kareivīgumā ir pat intensīvākas nekā agrāk eksistējušās plašākās organizācijas, piemēram, Britu Nacionālā partija (*British National Party*) vai Anġļu aizsardzības savienība (*English Defence League*), ko Maklins izskaidro ar sīvo konkurenci biedru un resursu piesaistē. Par spīti grupiņu vietējā līmeņa raksturam, tām ir sakari ar līdzīgi domājošajiem citās valstīs. Nacionālistu sašķeltību analizē arī Oula Silvennoins (*Oula Silvennoinen*), kurš pievēršas somu radikālā nacionālisma atdzimšanai (173.–178. lpp.). Viņš šo spēku atdzimšanu saista gan ar objektīvām dziļām ekonomiskām

izmaiņām, kas sabiedrībā rada globalizācijas zaudētāju grupu, gan ar populistiski radikāli labējās Īsteno somu partijas (somu val. *Perussuomalaiset*) politiskajām neveiksmēm un viltus mediju un viltus ziņu parādīšanos pie somu masu mediju horizonta. Viņaprāt, tieši nacionālistiem ir iespēja kapitalizēties uz Īsteno somu partijas norieta, tomēr Silvennoinens secina, ka nacionālistu kustībai trūkst harismātiska līdera, kurš varētu apvienot pārāk sašķeltās nacionālistu organizācijas vienā politiskā spēkā. Līdzīgi galēji labējo sašķeltību analizē Metjū Kots (*Matthew Kott*), kurš raksturo galēji labējos Latvijā kā etniski sašķeltus divās noietnēs (179.–187. lpp.). Latviešu galēji labējie Nacionālās apvienības rindās ir bijuši valdības sastāvā kopš 2011. gada. No otras puses, krievu galēji labējie ir politiski margināli, bet piedalās dažādās Krievijas politiku atbalstošās akcijās. Kots, šķiet, redz Latviju kā krustceles, caur kurām austrumu galēji labējās idejas tiek izplatītas tālāk Eiropā, bet rietumu labējās idejas tiek izplatītas no Eiropas caur Latviju tālāk uz austrumiem.

Galēji labējo parlamentārajai karjerai pievēršas Jordans Kutijskis (*Jordan Kutijski*), kurš pētījis bulgāru galēji labējo Patriotisko fronti (189.–194. lpp.). Viņš šo partiju salīdzina ar citu bulgāru galēji labējo partiju “Uzbrukums” (bulgāru val. *Ataka*). Ja partija “Uzbrukums” tika gan iekšpolitiski, gan ES līmenī uzskatīta par bīstamu savrupnieku, tad tagad Patriotiskā fronte, par spīti tās saiknēm ar ekstrēmistiem, ir atzīta par *salonfähig* (no vācu val. “pieklājīgai sabiedrībai pieņemams”), tādēļ tā ir iekļauta koalīcijas valdībā. Darbu nobeidz Maika Filica nodaļa (195.–203. lpp.) par pārmaiņām iepriekš jau pieminētajā grieķu partijā “Zelta rītausma”, kura no margināla neonacistiska spēka ir pārtapusi par nopietnu – tiesa, radikālu, ja ne ekstrēmu – parlamentāru opozīcijas partiju. Tomēr šīs pārmaiņas ir ienesušas saspīlējumu nacionāl-sociālisma aprindās Grieķijā, jo daļa aktivistu nevar piedod “Zelta rītausmas” līderiem partijas integrēšanos parlamentārās demokrātijas struktūrās, kas tiek izprasta kā iepriekšējo pretsistēmisko ideālu nodošana.

Vērtējot darba zinātnisko pienesumu un darba kopainu, jāatzīmē, ka autoru pienesumi ir salīdzinoši daudz (kopā 23 nodaļas) un relatīvi īsi (piemēram, nodaļa par somu radikālā nacionālisma atdzimšanu ir tikai sešas lapaspuses gara, atsaucies ieskaitot). Nodaļu isumu vismaz daļēji var izskaidrot ar faktu, ka tās savulaik bija elektroniski pieejamas Gētes Universitātes (Frankfurtē) profesora Kristofera Dāzes (*Christopher*

Daase) uzturētajā emuārā “Drošības politikas emuārs” (*Sicherheitspolitik-blog*), kura mērķis ir veicināt diskusiju par drošību un ārpolitiku, un tikai vēlāk tika apkopotas grāmatas formā.

Vispār emuāru izdošana grāmatas formātā ir apsveicama ierosme, jo, kad emuāra ieraksti tiek pārvērsti grāmatas nodaļās, autoriem ir iespējams padziļināt savu analīzi un attīstīt zinātnisko argumentāciju, ko reti kad var atļauties elektroniskā vidē, kur lasītāju īsais uzmanības noturīgums spiež autorus izteikties īsi un kodolīgi. Tomēr mans iespaids ir, ka analīzi katrā grāmatas nodaļā varēja izvērst, lai izgaismotu tēmas, pie kurām autori nereti tikai pieskaras. Dažas nodaļas ir tik īsas, ka piedāvā vien paviršu situācijas momentuzņēmumu, neņemot vērā, ka katra no apskatītajām tēmām ir pelnījusi dziļāku analīzi.

Recenzijas ievadā norādīju uz divām problēmām galēji labējo spēku pētniecībā – nesaskaņām par terminoloģiju un augstajām prasībām attiecībā uz pētniecības oriģinalitāti, pie kurām es gribētu šeit pakavēties. Lielākā daļa no grāmatā ietvertajām nodaļām nepārprotami piepilda oriģinalitātes kritēriju īpaši empīriskā ziņā. Autori atsauca uz politikas zinātnē, vēstures pētniecībā un socioloģijā atzītiem darbiem un izmanto iepriekšējo literatūru, tāpat arī pasniedz empīriski jaunus datus par galēji labējo spēku attīstību. Tomēr nodaļu tematiskais un terminoloģiskais plurālisms, ko var uztvert kā grāmatas stipro pusi, ir arī tās galvenā vājā puse, jo tematiskā dažādība atstāj iespaidu, labvēlīgi tulkojot redaktoru veikumu, ka grāmatas mērķis ir teju vai radīt autoritatīvu uzziņu vārdnīcu. Kritiskāks lasītājs varētu sūdzēties par to, ka vienā un tanī pašā grāmatā tiek salīdzināti āboli ar apelsīniem. Pat ja piekrīt dažu autoru paustajai idejai, ka politiski labējā spārnā pašreiz notiek dziļas pārmaiņas, jo tradicionālās un respektētās vidusmēra labējās partijas apzināti vai neapzināti normalizē galēji labējos spēkus, ir atšķirība, vai mēs ar galēji labējiem spēkiem saprotam radikāli labējās partijas, kuras cita starpā kritizē atsevišķus liberālās demokrātijas elementus, vai labēji ekstrēmās partijas un spēkus, kuri pauž antidemokrātiskas idejas un/vai cīnās pret demokrātiju visos tās veidos un organizē teroraktus, lai iebiedētu savus politiskos pretiniekus un sabiedrību kopumā. Jēdziena “galēji labējie” stiepšana, lai iekļautu vienu vai otru parādību vai lai izvairītos no it kā liekām terminoloģiskām diskusijām, var novest pie tā, kā šis jēdziens zaudē savu nozīmi, ja ar to jāsaprot ļoti dažādas parādības.

Par spīti šīm kritiskajām pārdomām, jāatzīst, ka situācijas raksturojums, īpaši attiecībā uz kareivīgo spārnu galēji labējos spēkos, ir

sabiedrībai būtisks un trauksmi ceļošs. Pat ja šī grāmata tika rakstīta aptuveni trīs gadus pirms Kraistčērčā (*Christchurch*) Jaunzēlandē notikušā terorakta, zinātniskā sabiedrība varēja veltīt vairāk uzmanības ne tikai teju vai tradicionālajai ekstrēmo partiju pētniecībai, bet arī tam, kā kareivīgi galēji labēji noskaņoti indivīdi radikalizējas, īpaši ņemot vērā 2011. gadā notikušo teroraktu Oslo un Ūtejas (*Utøya*) salā Norvēģijā. Tādēļ ir ticams, ka nākotnē zinātniskā literatūra pievērsīs uzmanību šai tēmai.

Noslēgumā vēlos uzsvērt, ka šis darbs ir tiešām lietderīgs, ja ir vēlme ātri iepazīties ar aktuālu situācijas aprakstu, lai rastu iedvesmu pētniecībai, vai gūt priekšstatu par galēji labējo spēku attīstību gan Rietumeiropā, gan Austrumeiropā, vai izmantot šo grāmatu pedagoģiskos nolūkos augstskolās.

Pēteris Timofejevs